

LAGĂRUL DE LA BĂLȚI (1944-1945)

Mărturii culese din presă:

“Între 17 inuarie și 27 martie curent [1992?], prin publicațiile noastre [cu osebire *Curierul de Nord*, din Bălți], la rubrica «Morminte fără cruce» am reușit să stabilim:

“1. În 1944 pe teritoriul actualului Combinat de Blănuri din Bălți [și] pe cel al Unității militare din str. Leningrad, actualmente Ștefan cel Mare, au fost două lagăre de concentrare (unul de concentrare forțată, altul obișnuit) prin care au trecut cel puțin 45.000 prizonieri.

“2. În aceste lagăre au fost deținuți de la 2-3 luni la câte un an și ceva prizonieri, inclusiv din armata română printre care un număr extraordinar de mare de români, moldoveni, nemți, unguri, italieni.

“3. Lagărele au avut număr de înmatriculare (deocamdată nu le-am stabilit) (...) Mărturiile mai multor prizonieri bălțeni confirmă că aici au pierit mii de moldoveni, români.

“4. Lagărele s-au aflat în directă subordine a NKVD.

“5. Numele primului prizonier constatat de către noi care și-a aflat moartea aici este TUDOR AL LUI NICOLAE GLAVAN DIN SATUL SOFIA, RAIONUL DROCHIA. Nume ce va fi primul înscris pe crucea acestui mormânt. Cruce care va fi instalată la începutul lui mai”.

(...)“Maria așteaptă răvaș de la fratele ei Grigore. Află că Grigore a fost făcut prizonier și e aici, la Bălți (...) Merge cu pachete. Rușii de pază le alunga pe femei: [în traducere românească]: «Vor mâncare? Gloanțe, nu mâncare! Trebuie uciși ca niște câini!» (...)

“Maria s-a apropiat de gard, a ridicat puțin sârma, a împins coletul și a încercat să-și strige fratele. O femeie, cu același necaz, a văzut-o, a rugat-o să vâre și legătura ei. Maria a trecut-o pe sub sârmă și s-a depărtat. Probabil că femeii i s-a părut că legătura ei e prea departe, s-a apropiat de gard, să o împingă. Rușii au tras, au ucis-o pe loc. (...)

“Maria venea la lagăr, dar nu se mai apropia, arunca ce avea peste gard, de departe și se întorcea fuga înapoi. (...)

“Grigore a fost ținut aici până toamna, târziu. Când s-a făcut spărtura ceea în gard și au evadat mulțime de prizonieri, era și el pe aproape. Le-a ajutat celor mai slabi și fără de putere să iasă. Pe sine s-a lăsat la urmă și n-a mai reușit. Au fost văzuți. Au fost bătuți cu vergeaua de fier. După bătaia asta și după toate necazurile, s-a stins și Tudor, băiat din mahalaua lui, cu care mâncase

dintr-o bucătică.

“Cele trei gropi cu cadavre de care vorbesc mai mulți au fost făcute după ce groapa mare din centrul lagărului a fost plină, nu mai încăpeau nici viii nici morții. Erau trași de picioare, stropiți cu apă de var, câteva lopeți de țărână, atât. Lui Grigore îi promisese un cunoscut că va încerca să-l ajute să scape. Când a văzut că nu mai poate de frig, s-a dus la «groapa morților», și-a făcut culcuș printre cadavre și moțăia acolo mai multe de durere decât de somn. Nu se mai temea de moarte (...)

“Eram pe linia doua a frontului, la Iași. La 23 august 1944 (...) România a pornit împreună cu rușii împotriva nemților. Am plecat cu tot regimentul la Mărășești (...). Până la 6 septembrie am reparat șoselele și podurile. La 7 septembrie am fost încolonați și am pornit la eliberarea Bulgariei. (...) Acolo m-au rănit (...) Spitalul din Buzău nu ne-a primit. Am fost la Bârlad, Vaslui, Iași - am fost refuzați, eram prea mulți răniți.

“La Ungheni ne-au pus în corturi. După ce ni s-au făcut pansamentele, un ofițer rus ne-a spus că vom fi eliberați. Ni s-a dat foaie de drum. Am pornit în cârji spre casă (...) Ne-au ajuns din urmă rușii (...) duceau mai multe sute de prizonieri. Ne-au cerut hârtiile, le-au rupt, ne-au ordonat să intrăm în coloană. (...)

“Până la Sculeni am mers pe jos, în cârji. De acolo până la Bălți, în căruțe, în spinarea celor care puteau duce. Cele trei coloane pe care le-am văzut erau a câte 5 mii oameni (în total, vrei 15 mii prizonieri). Cei care mai-mai să moară dar nu cădeau singuri erau împușcați. Călcăm peste ei, mergeam mai departe (...).

“La 20 septembrie ne-au pus în lagăr [la Bălți]. Eram de tot vreo 50.000. Eu și vreo opt moldoveni, din sate megieșe, am nimerit în partea stângă [a lagărului]. Mai bine de două săptămâni casă-masă ne-a fost acoperișul unei case pe jumătate dărâmată (...). Era toamnă, mă secătuiseră rănilor, m-am îmbolnăvit de friguri. (...) Pe noi basarabenii rușii nu ne scoteau din lagăr, că fugeam. (...) Mureau strașnic de mulți. Erau aruncați noaptea [în pâlnii de obuze]. Ziua erau puși într-un sarai (...), încăpeau la vreo 800 morți. Unii, doar leșinați erau aruncați de vii [în gropi]. Înspre dimineață, dacă își mai veneau în fire, se apucau de bologanii înghețați de pe malurile gropii și ieșeau înapoi. Când îi vedeam, ne îngheța sângele în vine (...).

“Au pierit acolo o mulțime de moldoveni, români, italieni, nemți.

“La 20 noiembrie 1944 am fost luați și duși cu trenul la altul, în regiunea Reazani. (...) De acolo, în Tadjikistan. În 15 octom-

brie 1949 am fost liberat. Din 800 de moldoveni [“trădători de patrie”] ne-am întors 17.”

A consemnat, pentru *Curierul de Nord*, T. Sturza. Nu se dă numele martorului.

“Am făcut armata într-un regiment de pușcași. Când [după 23 august 1944] ni s-a spus că sântem lăsați la vatră, noi, basarabenii, am pornit spre Prut (...) De cum l-am trecut, ostași ruși ne-au anunțat că suntem prizonieri. Am fost mânați până pe la Fălești. Vorbind cu ceilalți, am aflat că ne duce la Bălți, într-un lagăr de prizonieri. M-am hotărât să evadez din coloană. (...)”

“Patru zile am mers până acasă (...) Vreo două luni am lucrat la câmp. Am fost chemat la comisariat și mi s-a propus să mă fac milițian. Nu am refuzat.

“Când am venit pentru prima oară la Bălți, era iarnă. Am trecut pe lângă lagăr. Eram în uniformă și mi s-a permis să mă apropii. (...) Am întrebat o santinelă dacă sunt și români. Mi-a spus că moldoveni mai sunt câțiva, dar români, nu.

“Să știți că a fost un lagăr ilegal [cel de la Bălți]. Românii au fost ținuți ilegal. În nici un livret militar al foștilor prizonieri nu este scris că deținătorul a fost prizonier, deținut la Bălți (...)”

“Din câte îmi aduc aminte eram măricică, mă duceam cu părinții la câmp. Când ne întorceam acasă (...) aruncam din căruță porumb peste sârma ghimpată. Sărmanii prizonieri se azvârleau ca haita la pradă. Erau sleiți de puteri și atât de mulți de se împiedeau unul de altul când mergeau. Porumbul era în țintă, bun de fiert sau de copt, cine dovedea să apuce îl mânca crud cu tot cu știulete.

(...) “Erau și ostași din armata română. Ei se apropiau de gardul cu două rânduri de sârmă și strigau la trecători: «Mă cheamă cutare, sunt din satul cutare (...) Găsiți-i pe ai mei!» Oamenii mai în vârstă dacă aveau și ei copii și bărbați la război se ducea prin sate, le căutau rudele, le spuneau ce și cum.(...)”

“Cei mai mulți s-au stins acolo cu zile. Sleiți de foame și de bătaie, că nu se supuneau fiecărui ordin, cădeau. Mai ales vara. (...) Pe cei care cădeau fără cunoștință de nu se mai puteau ridica singuri îi puneau pe niște pânze groase și îi duceau pe șes. Au săpat o groapă, ei singuri, prizonierii (...) erau aruncați de-a valma. Vă spun: unii morți și reci de-amu, alții cu sângele cald în ei. Se aruncau câteva lopeți de țărână. Groapa s-a umplut degrabă, mureau cu zecile. Nu au încăput toți. Când dădeau căldurile după vreo ploaie se răspândea pe tot șesul un iz de mortăciune de nu puteai sta afară.

“Mare nevoie a mai fost. Doamne, că nu s-au temut de nici un blestem cei care i-au aruncat acolo de vii.

“Până amu nu a vorbit nimeni despre asta. Mai sunt oameni în Bălți care țin minte ce de-a norod a o fost îngropat în «moghilnicul» cela. Îs bătrâni. Mai ales cei din mahalaua noastră. Grădinile lor se terminau în sârma ghimpată a acelui lagăr și cei care fugeau treceau mai întâi prin grădină. Odată unul s-a ascuns la noi în coștireață. M-am dus să închid găinile, el mi-a făcut semn cu degetul să tac, să nu țin. Nu știu ce nație era, că nu l-am auzit vorbind (...)

“Mai trăiesc și bălțeni care au stat închiși acolo, apoi au fost judecați de putrea sovietică. Dacă v-ați apucat să aflați ce și cum e cu osemintele celea, grăbiți-vă. Martorii îs bătrâni. Moartea îi va lua nu numai pe ei - se duc pe ceia lume și cele știute de dânșii. Ei îs cea mai dreaptă istorie.

“Oasele celea să nu se împrăstie. Cine știe, poate unii mai caută și nu-și găsesc părinții, frații. N-are a face ce sunt: nemți sau de-ai noștri, au avut și ei copii, au avut și ei soții”.